

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Дніпровський державний
агарно-економічний
університет

Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Ефективна економіка № 7, 2017

УДК 336.5:364

Л. В. Цюкало,

ад'юнкт, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ЙОГО СУТЬ

Liudmyla Tsiukalo,

Postgraduate student of the Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv

SOCIAL SUPPORT OF THE ARMED FORCES' OF UKRAINE SERVICE PERSONNEL AND ITS FUNDAMENTALS

В цій статті визначені основні елементи соціального забезпечення військовослужбовців та їх місце в системі соціального захисту Збройних Сил України. Проаналізовані основні засади належного соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, види соціального забезпечення військовослужбовців тощо, ефективність впровадження системи соціального забезпечення на цьому етапі розвитку економіки України в сфері національної безпеки та оборони.

У результаті проведеного дослідження здійснено розмежування цих категорій та визначено поняття “соціальне забезпечення” та “соціальний захист” військовослужбовців Збройних Сил України.

The author has defined the core elements of the social support of service personnel and their place within the social protection system of the Armed Forces of Ukraine. The foundations of the suitable social support of the Armed Forces' of Ukraine service personnel, types of social support of service personnel, etc., as well as the efficiency of the social support system implementation within the national security and defence sector at the current stage of the Ukrainian economy development have been analysed.

As the result of the conducted research the author has provided the delineation of these categories and defined the notions of “social support” and “social protection” of the Armed Forces' of Ukraine service personnel.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення військовослужбовців, види соціального забезпечення військовослужбовців, критерії розмежування соціального захисту та соціального забезпечення військовослужбовців.

Key words: social protection, social support of service personnel, types of social support of service personnel, delineation criteria of social protection and social support of service personnel.

Постановка проблеми. На сьогодні тема соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України є досить актуальною. В умовах ведення гібридної війни з Російською Федерацією важливим залишається питання належного соціального захисту військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь у захисті державного суверенітету України. Низька увага до основних питань соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей призводить до зниження соціального рівня військовослужбовців та членів їх сімей, невиконання задекларованих стандартів та відсутність послідовної і чіткої політики формування соціальних норм, що призводить до низької боєздатності збройних сил, відсутність активності в їх фаховій підготовці та зниження моральних якостей.

У зв'язку з запровадженням нової Воєнної доктрини України, підписанням угоди про асоціацію з Європейським Союзом, проведеннем на території України антитерористичної операції – значним пріоритетним напрямком є належне соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та приведення існуючих механізмів відповідно до стандартів ЄС та НАТО.

Згідно із законодавством України соціальне забезпечення військовослужбовців включає в себе комплекс заходів, спрямованих на вирішення матеріального забезпечення, що здійснюється та фінансується за рахунок коштів як державного бюджету, спрямованих безпосередньо на Збройні Сили України через Міністерство оборони України, так і за рахунок коштів, затверджених у кошторисі Міністерства праці та соціальної політики України, а також місцевих бюджетів з урахуванням наявних пільг для різної категорії військовослужбовців та членів їх сімей (участь в бойових діях, отримання інвалідності, ушкодження здоров'я, поранення чи загибелі військовослужбовця).

Фінансування соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей безпосередньо залежить від достатності коштів державного бюджету і належного фінансування. Ефективність забезпечення соціального напрямку залежить також від послідовної і цілеспрямованої політики, основна мета якої повинна бути спрямована на підвищення статусу військовослужбовців. Військовослужбовці мають значно високі ризики загибелі порівняно з іншими громадянами під час проведення бойових дій, участі в військових конфліктах та виконанні завдань по захисту суверенітету держави. Визначення ефективного механізму фінансування заходів соціального забезпечення військовослужбовців значно підвищує темп становлення стандартів соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України та належного виконання ними завдань, які постали перед українською державою на цьому етапі розвитку країни з урахуванням вимог, що ставляться Європейським Союзом та країнами-членами НАТО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями соціального захисту різних категорій працівників займалися багато науковців та вчених, серед яких Н.Б. Болотіна, В.С. Венедіктов, М.Я. Данилевський, К.Ю. Мельник, Н.В. Пададименко, І.М. Сирота, Л.Т. Тюптя, В.І. Щербина, М.О. Шульга та інші.

Стосовно питань соціального захисту та забезпечення військовослужбовців значний внесок було зроблено такими вченими, як В.І. Алещенко, В.М. Бондар, О.С. Бухтіяров, О.С. Верба, І.П. Дацюк, В.І. Кириленко, С.С. Корольов, І.В. Матюрін, А.Л. Папікян, С.П. Пасіка, В.Й. Пашинський, Ю.О. Прудов, О.П. Сайнєцький, А.М. Синиця.

Однак, слід зазначити, що більшість робіт зазначених вчених пов'язана з визначенням та регулюванням терміну “соціального забезпечення” (захисту) в правовому полі. Дійсно, визначення таких понять, як “соціальний захист” та “соціальне забезпечення” пов'язують з їх інтерпретацією в нормативно-правових актах, які є ключовим джерелом їх впровадження та реалізації.

Крім того, більшість вчених в цьому напрямку зазначають про тотожність та взаємозамінність термінів “соціальний захист” та “соціальне забезпечення”, посилаючись на зміни, які відбулися в законодавстві України, в тому числі і за рахунок внесених змін до Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”.

Деякі наукові діячі навпаки стверджують, що поняття “соціальний захист” більш ширше, ніж поняття “соціальне забезпечення” та є його складовою. Ця позиція підтримується автором статті і відповідно будуть наведені аргументовані докази.

Проте, на нашу думку, обґрунтованості та дослідженю в напрямку обраного дослідження приділялось недостатньо уваги науковцями, хоча становлення такого аналізу буде тільки сприяти ефективності соціального забезпечення військовослужбовців і як наслідок – більш якісному виконанню завдань соціального захисту в Збройних Силах України з боку держави.

Мета дослідження. Це дослідження має на меті визначити поняття “соціальне забезпечення військовослужбовців” та розмежувати його із поняттям “соціальний захист” з урахуванням особливостей, що стосуються саме військовослужбовців ЗС України.

Виклад основного матеріалу. Соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України є прямим обов’язком держави. У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов’язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надається визначений законом комплекс соціального забезпечення. Проте, на сьогодні питанню соціального забезпечення військовослужбовців не приділено достатньої уваги і це є суттєвим недоліком, враховуючи факт наявності воєнних дій на Сході України. Тому достойний аналіз соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей є одним із основних напрямків цієї статті. “Країці з країщих – ті, хто захищає Соборність України зі збросю в руках – повинні мати від держави шану і словом, і ділом” [1].

При визначенні поняття “соціальне забезпечення військовослужбовців” та його видів, слід відмітити, що їх законодавче визначення відсутнє, на відміну від поняття “соціальний захист військовослужбовців”.

Так, згідно з Законом України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, соціальний захист військовослужбовців – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працевдатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [2].

Основна мета соціального захисту військовослужбовців – всебічне забезпечення особового складу та членів їх сімей, яке б компенсувало ті обмеження, що встановлені для військових у діючому законодавстві, та умови служби, які властиві саме цій категорії працівників.

Різниця між соціальним захистом військовослужбовців та соціальним захистом інших працевдатних громадян полягає в тому, що військовослужбовці, виконуючи конституційний обов’язок щодо захисту Вітчизни, обмежені у ряді конституційних прав та свобод. Тому зазначені обставини потребують здійснення особливих заходів відносно зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на військовослужбовців, які через особливості своєї службової діяльності не мають іншого джерела отримання гідних умов до існування.

Слід відмітити, що з прийняттям Закону України від 20.12.1991 року № 2011-XII “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” поняття “соціальне забезпечення” було замінено на “соціальний захист”, оскільки до цього часу до військовослужбовців застосовувався термін “соціальне забезпечення”.

О. П. Сайнєцький, досліджуючи питання особливості соціального забезпечення військовослужбовців ЗС України, зазначає, що це особи, які знаходяться в особливих умовах, умови життя яких суттєво відрізняються від умов життя інших осіб. Тому до цієї категорії слід застосовувати саме соціальне забезпечення, яке є конкретним втіленням заходів соціального захисту в особливих випадках, за умови настання соціального ризику [3, с. 208].

Такої ж думки дотримується і С.П. Пасіка, який відстоює позицію, що до військовослужбовців та членів їх сімей доцільно застосовувати термін “соціальне забезпечення”, а “соціальний захист” – до осіб, звільнених з військової служби, таких, що втратили спроможність самостійно забезпечувати себе та свою сім’ю на належному рівні. Він вважає, що соціальне забезпечення військовослужбовців – це система економіко-правових заходів, спрямованих державою на надання військовослужбовцям належного рівня грошового, медичного, житлового, речового, продовольчого та інших видів забезпечення для забезпечення їх життедіяльності, враховуючи складність виконання покладених на них спеціальних завдань [4].

Тому вважаємо останнє визначення щодо соціального забезпечення військовослужбовців більш доцільним. Проте, є необхідність уточнення стосовно соціального захисту осіб, звільнених з військової служби, оскільки пенсійне забезпечення таких осіб відноситься до соціального забезпечення, але за формулою фінансування відноситься до загальнообов’язкового державного соціального страхування, фінансування якого здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду.

М.О. Шишлюк вважає, що саме система матеріального забезпечення і є додатковим видом соціального захисту військовослужбовців, до якої входить грошове, житлове, речове, медичне і продовольче забезпечення [5].

С.М. Чимишенко також визначає види матеріального забезпечення військовослужбовців у складі системи їх соціального захисту та відносить до них грошове забезпечення, пенсійне забезпечення, компенсаційні виплати при службових переміщеннях та відрядженнях, грошові компенсації замість видів матеріального забезпечення, що надаються у натуральній формі (продовольчого, речового, житлового), страхові та інші виплати [6, с. 71].

Аналізуючи наведені наукові визначення соціального забезпечення та соціального захисту військовослужбовців, виникає необхідність уточнення визначення “соціального захисту військовослужбовців” та “соціального забезпечення військовослужбовців”.

Соціальний захист військовослужбовців ЗС України – це діяльність держави, спрямована на встановлення правових норм, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, соціальних пільг, гарантій та компенсацій для задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до їх особливого виду діяльності, підтримання їхнього статусу в суспільстві.

Соціальне забезпечення військовослужбовців ЗС України – це заходи по перерозподілу коштів Державного бюджету України щодо надання грошового та матеріального забезпечення військовослужбовцям та членам їх сімей з метою компенсації, зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на військовослужбовців, які через особливості своєї службової діяльності не мають іншого джерела отримання гідних умов до існування.

Військова служба відноситься до особливої сфери діяльності, тому військовослужбовці для якісного виконання своїх обов'язків потребують різних видів забезпечення: матеріального, продовольчого, речового, житлового, медичного та інших. У Збройних Силах України є такі види соціального забезпечення:

- грошове;
- продовольче;
- речове;
- медичне забезпечення;
- житлове;

- виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців.

Соціального забезпечення військовослужбовців ЗС України має на меті вирівняти соціальне становище цієї категорії осіб відносно до інших членів суспільства, а також встановити додаткові гарантії, пов'язані з високим ризиком ушкодження здоров'я чи загибелі, внаслідок участі в бойових діях чи військових конфліктах. Соціальне забезпечення полягає в безпосередньому наданні державою в особі Міністерства оборони України виплат у грошовій та натуральній формі військовослужбовцям, які мають на них право, надання медичної допомоги та забезпечення житлом.

Соціальне забезпечення військовослужбовців ЗС України має власні ознаки, джерела формування, умови та форми здійснення, а також суб'єктів, які отримують такі соціальні види забезпечення.

Серед ознак соціального забезпечення військовослужбовців слід виокремити такі:

1. Джерело фінансування – соціальне забезпечення військовослужбовців здійснюється виключно за рахунок коштів Державного бюджету України, виділених для Міністерства оборони на відповідний рік;

2. Суб'єкти, які підлягають забезпеченню – коло цих осіб установлюється залежно від конкретних видів забезпечення (військовослужбовці за контрактом, військовослужбовці строкової служби, мобілізовани та інші);

3. Умови надання забезпечення – право на той чи інший вид забезпечення встановлюється для визначених категорій осіб при настанні відповідних обставин, указаних у Законі України “Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, а також інших нормативно-правових актах;

4. Мета надання – переслідується певна ціль забезпечення (щомісячне забезпечення військовослужбовця грошовим забезпеченням, речовим тощо).

З огляду на викладене, можемо зазначити, що соціальне забезпечення військовослужбовців є видом державного соціального забезпечення, спрямованого на матеріальне задоволення законодавчо визначених потреб цих осіб, обумовлених особливостями їх професійного та соціально-правового статусу.

Зауважуємо, що військовослужбовці мають право на отримання встановлених законом пільг та одноразових виплат, які надаються їм у зв'язку з особливістю військової служби та здійснюються з інших джерел фінансування.

У Законі України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” зазначено, що військовослужбовці та члени їх сімей, які мають право на пільги, гарантії та компенсації відповідно до цього Закону, користуються пільгами, гарантіями та компенсаціями, встановленими для громадян України законами та іншими нормативно-правовими актами, а також рішеннями органів місцевого самоврядування. Якщо такі особи одночасно мають право на отримання однієї і тієї ж пільги, гарантії чи компенсації з кількох підстав, то їм надається за їх вибором пільга, гарантія чи компенсація тільки з однієї підстави, крім випадків, передбачених законами [2].

Пільги – це переваги та привileї, які надаються військовослужбовцям на підставі чинного законодавства з метою компенсації певних обмежень їх прав і свобод, пов'язаних із перебуванням на військовій службі та стимулуванням зацікавленості в її проходженні. Пільги розрізняються за категоріями осіб та військовослужбовців, які мають на них право, періодичністю їх надання (одноразові, щомісячні, щорічні) та ступенем персоніфікації (одноособові та сімейні) [7].

До найбільш поширених належать пільги, які отримують військовослужбовці ЗС України, які мають статус учасника бойових дій:

- 75% знижка квартирної плати та вартості комунальних послуг;
- безоплатний проїзд міським пасажирським, приміським та міжміським транспортом;
- першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва.

Військовослужбовцям з початку і до закінчення особливого періоду, а резервістам та військовозобов'язаним – з моменту призову під час мобілізації і до закінчення особливого періоду штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, в тому числі банками та фізичними особами, а також проценти за користування кредитом не нараховуються [2].

Військовослужбовцям, які мають статус участника бойових дій, можуть надаватися виплати, приурочені до 9 травня (здійснюється за рахунок фондів соціального страхування); виплата ж одноразової грошової допомоги громадянам, які прийняті на військову службу за контрактом у Збройні сили України (здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів).

Останнім часом склалася ситуація, коли держава, законодавчо наділивши військовослужбовців особливим соціальним статусом з усіма правами, що випливають із нього, пільгами, компенсаціями та гарантіями, фактично не може забезпечити їхню повну реалізацію відносно військовослужбовців і членів їхніх родин через відсутність необхідної економічної бази, достатнього обсягу фінансових ресурсів, чіткого механізму реалізації задекларованих гарантій і пільг, вимагаючи при цьому неухильного та якісного виконання військовослужбовцями своїх службових обов'язків.

Наразі в Україні триває оборонна реформа, яка має відповісти реальним проблемам оборони. Метою оборонної реформи є розвиток спроможностей Міністерства оборони та Збройних Сил України відповідно до євроатлантичних норм та критеріїв членства в НАТО. Для забезпечення проведення цієї реформи передбачається внесення змін до законів України та інших нормативно-правових актів за різними напрямами, серед яких удосконалення законодавства з питань посилення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей, підтримання необхідного рівня соціальних стандартів військової служби та служби у військовому резерві; приведення рівня матеріального та інших видів забезпечення військовослужбовців у відповідність із встановленими для них законодавством правами і свободами, з урахуванням ризиків їхньому життю та здоров'ю, складних соціально- побутових умов проходження військової служби.

У розвинутих країнах світу проблеми захисту військовослужбовців вирішуються шляхом комплексної взаємодії усіх факторів, що забезпечують цій категорії нормальні умови для повсякденної життедіяльності та якісного виконання покладених на них обов'язків.

Висновки. В результаті проведеного аналізу необхідно визнати, що останнім часом сфера соціального забезпечення військовослужбовців зазнає суттєвих змін, але такі зміни скоріше стосуються кількісної площини, а не якісної. Слід також зауважити, що значна кількість прийнятих нормативно-правових актів у сфері соціального забезпечення військовослужбовців не відповідає рівню життя сьогодні та тим затратам (моральним, духовним, психічним, психологічним, фізичним), які військовослужбовці віддають, захищаючи свою Вітчизну.

Крім того, для покращення соціального становища та зацікавленості у військовій службі необхідне удосконалення соціального захисту військовослужбовців з урахуванням досвіду деяких країн-членів НАТО. За наслідками порівняльного аналізу соціального забезпечення українських військовослужбовців із соціальними нормами особового складу збройних сил країн-членів НАТО переконливо доводить, що на відміну від Збройних Сил України, соціальні гарантії військовослужбовців держав Північноатлантичного альянсу перебувають на рівні, здатному забезпечити належне існування особистості з урахуванням необхідних потреб соціально-культурного розвитку. Також у більшості країн світу з високим рівнем економічного розвитку термін “соціальний захист” стосується цілого комплексу державних заходів, спрямованих на надання матеріальної допомоги військовослужбовцям, які перебувають на пенсії, захворіли, зазнали поранень чи втратили працездатність.

Отже, саме тому обов'язком держави є створення та розроблення дієвого фінансового механізму соціального забезпечення військовослужбовців з метою своєчасного визначення потреб та гарантування повноцінного захисту військовослужбовців Збройних Сил України.

Література.

1. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://informator.news/lozovyj-zaklykav-deputativ-pidvyschity-sotsialnyj-zahyst-vijskovosluzhbovtsovij>.
2. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” від 20.12.1991 р., № 2011. – XII.
3. Сайнєцький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища / О. П. Сайнєцький // Митна справа, 2013. – № 5 (89). – С. 204-209.
4. Пасіка С.П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: спец. 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / С.П. Пасіка. – Запоріжжя. – 2011. – 21 с.
5. Шишлюк М.О. Матеріальне забезпечення у зв'язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту військовослужбовців / М.О. Шишлюк // Трудове законодавство : шляхи реформування. – 2013. – С. 281-283.

6. Чімищенко С.М. Бюджетний механізм фінансування особового складу Збройних Сил України : дисертація на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.08 гроші, фінанси та кредит. – К. - 2011. – 261 с.

7. Основи законодавства України: підручник / В.І. Кириленко, А.М. Бережний, В.П. Базов та ін. / За заг. ред. В.І. Кириленка. – Вінниця : Нова книга. – 2002. – 616 с.

References.

1. [Online], vol . 8, available at: <http://informator.news/lozovyj-zaklykav-deputativ-pidvyschyty-sotsialnyj-zahyst-viiskovosluzhbovtsov>.
2. Zakon The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On Social and Legal Protection of Servicemen and their Family Members" of December 20, 1991, No. 2011. - XII.
3. Sainetskyi, O. P. (2013), "Content and features of social security of servicemen as a legal phenomenon", *Mytna sprava*, vol. 5 (89), pp. 204-209.
4. Pasika, S.P. (2011), "Administrative and legal regulation of social security of servicemen of the Armed Forces of Ukraine", Ph.D. Thesis, 12.00.07 administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo, Zaporizhzhia, Ukraine, p. 21.
5. Shyshliuk, M.O. (2013), *Materialne zabezpechennia u zviazku z neobkhidnistiu kompensatsii okremykh vydatkiv yak dodatkovyi vyd sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtsov* [Material support in connection with the need to compensate for certain expenditures as an additional form of social protection of military servicemen], Trudove zakonodavstvo : shliakhy reformuvannia, pp. 281-283.
6. Chimyshenko, S.M. (2011), "The budget mechanism of financing of the personnel of the Armed Forces of Ukraine: a thesis for obtaining sciences", Abstract of Ph.D. dissertation, 08.00.08 hroshi, finansy ta kredyt. Kyiv, Ukraine, p. 261.
7. Kyrylenko, V.I. Berezhnyi, A.M. Bazov, V.P. and others (2002), *Osnovy zakonodavstva Ukrayiny: pidruchnyk* [Fundamentals of Ukrainian legislation: textbook], Nova knyha, Vinnytsia, p. 616.

Стаття надійшла до редакції 05.07.2017 р.

[Вгору](#)

ТОВ "ДКС Центр"